

Spis treści

Wstęp	9
1. Świadomość własnego myślowego bałaganiarstwa	11
2. Myślenie krytyczne potrzebuje obiektywizmu w wyborze kryteriów	15
3. „Cuda, cuda ogłaszają!”	17
4. Myślenie krytyczne i kreatywność nie potrzebują ideologii ani z prawej, ani z lewej strony	20
5. O budowaniu tożsamości, także narodowej	26
6. O zadawaniu pytań i szukaniu przyczyn	28
7. Zasada dostępności psychicznej oraz znaczenie powszechności opinii	32
8. Autor tak, autorytet nie	33
 Część 1. Kategorie i klasyfikacje	37
Rozdział 1. O logice klasyfikowania	41
1.1. Encyklopedia Borgesa, czyli o splątanych kategoriach	41
1.2. Domeny doświadczenia i mitologie	47
Rozdział 2. Obiekty czy relacje, rzeczowniki czy czasowniki?	49
2.1. Zasady, na których opieramy klasyfikowanie	49
2.2. Kto gdzie przynależy?	51
Rozdział 3. Rasy jako przykład klasyfikowania ludzi napędzanego przez ideologię	55
3.1. Wygląd	57
3.2. Myślenie	59
3.3. Idea rasy w kulturze	60
3.4. Psychologia rasizmu	66
3.5. Rasa czy inne cechy, czyli Martin Luther King czy Malcolm X?	68
Rozdział 4. Płeć biologiczna i tożsamość płciowa jako wymiary klasyfikowania – spekulacje polemiczne	75
4.1. Różnorodność tożsamości płciowej	78
4.2. Czy wypowiadać się o płci i kategoriach tożsamości płciowej?	81
4.3. Jak wypowiadać się o kategoriach tożsamości?	84
4.4. Nie ma sportów „kobiecych”, są sporty „żeńskie”	86
4.5. Zakończenie, czyli „nie pytaj i nie mów” o genderze	90

Rozdział 5. Szaleństwo katalogowania – preteksty zawsze się znajdują	91
5.1. Pany i chamy – klasyfikowanie ludzi napędzane przez poczucie wyższości klasowej ..	91
5.2. Nieprawidłowi bogowie – klasyfikowanie ludzi napędzane przez wiarę religijną	94
5.3. Epitety to objawy (bezsilnej) kategoryzacji	96
5.4. Zakończenie	98
 Część 2. Skala, zmienność i przewidywalność świata	101
Rozdział 6. O ograniczeniach naszego poczucia skali zdarzeń	103
6.1. Wizualizacja skali: długość jako obraz czasu	103
6.2. Konsekwencje przyrastania i ubywania	105
6.3. Ilościowa ocena zjawisk jest niełatwa i wrażliwa na presję „towarzyską”	108
Rozdział 7. Losowość	111
7.1. Szukanie sensu tam, gdzie jest lub tam, gdzie go nie ma	111
7.2. Kłopoty z oceną prawdopodobieństwa zdarzeń, gdy niecierpliwie oczekujemy „sprawiedliwości dziejowej” – błąd gracza	113
7.3. Kłopoty z oceną prawdopodobieństwa zdarzeń, gdy stereotypy wygrywają – błąd zbitek pojęciowych	117
 Część 3. Decyzje	123
Rozdział 8. Ograniczenia i założenia, czyli nasze myślenie ma różne wyrostki robaczkowe	125
8.1. Podejmowanie decyzji – kłopoty z podejściem klasycznym	126
8.2. Ograniczona racjonalność w życiu codziennym i społecznym	128
8.3. Milczące założenia	131
Rozdział 9. Asymetrie, konteksty i zakotwiczenia targają naszym „zdrowym” rozsądkiem	135
9.1. Ryzyko czy bezpieczeństwo	135
9.2. Analiza kosztów i zysków przy podejmowaniu decyzji – konteksty, czyli efekt otoczenia	137
9.3. Efekt zakotwiczenia, czyli dlaczego noszę zielone szelki	141
Rozdział 10. Użyteczność zysków i strat	145
10.1. Nasze decyzje: co nam w głowach siedzi, czyli aukcje jako poligon doświadczalny	145
10.2. Zasada drugiej ceny	147
10.3. Aukcja banknotu: inna wersja zasady drugiej ceny	148
10.4. Przywiązanie do zysków i niechęć do strat	149
10.5. Rozdzielanie zysków i łączenie strat	150
10.6. Konflikt pomiędzy wartościami materialnymi i niematerialnymi	153
Rozdział 11. O podejmowaniu decyzji, gdy sprawy są skomplikowane	155
11.1. Błąd Leibniza, czyli ograniczona racjonalność może wynikać z niedostatecznej cierpliwości	155
11.2. Ułamkowy menedżer, czyli nasza niemoc może wynikać z zapatrzenia na matematyczną elegancję	157
11.3. Sztuczka Jeffersona (i D'Hondta), czyli ułamkowy poseł	159

11.4. Problem Monty'ego Halla. Gdy ograniczona racjonalność wynika po prostu ze złożoności problemu	164
11.5. Metoda Saaty'ego, czyli decyzje pod kontrolą	168
11.6. Zadanie Wasona, czyli odwracamy karty, aby potwierdzać, ale lepiej jest zaprzeczać ...	175
Część 4. Przyczyny	181
Rozdział 12. Analizowanie przyczyn – metody lekkie, łatwe i przyjemne	183
12.1. Metoda pytań „dlaczego?”	183
12.2. Diagram „ościsty” (Ishikawy) – porządkowanie myślenia o przyczynach	187
12.3. Analiza jakości pracy – przykład uporządkowanego myślenia o przyczynach	189
Rozdział 13. Kryteria dla ustalenia związku przyczynowego pomiędzy zjawiskami	191
13.1. Siła związku	192
13.2. Zgodność	193
13.3. Specyficzność	194
13.4. Związek czasowy	195
13.5. Gradient	200
13.6. Sens	203
13.7. Spójność	204
13.8. Eksperyment	205
13.9. Analogie	206
13.10. Uwagi końcowe o przyczynach, odpowiedzialności i winie	207
Rozdział 14. Eksperymenty w służbie racjonalności, czyli czy można zrozumieć świat bez statystyki	211
14.1. Prawidłowy opis świata pełnego zmienności	211
14.2. Efekty placebo i nocebo	215
14.3. Co to jest „próba podwójnie ślepa”?	220
14.4. Testowanie przepowiedni astrologicznych	221
14.5. Testowanie przepowiedni różdżkarskich	224
14.6. Testowanie homeopatii	227
14.7. Testowanie skuteczności modlitwy wstawienniczej	228
14.8. Mechanizmy „ponadnaturalne”? Na szczęście badanie ich nie ma dla nas żadnego znaczenia!	230
Krótką modlitwa racjonalisty	233
Podziękowania	235
Bibliografia	237
Spis rycin	249
Przypisy	255
Indeks rzeczowy	277